

literatüründe adının pek fazla geçmemesine karşılık rivayet literatüründe ve bilhassa menâkıb ve hadis eserlerinde daha çok anıldı.

Dönemin Mısır bölgesi otoriteleri arasında yer alan Sadeî'nin ilme katkısı kıraat, hadis ve Şâfiî fıkhı konusunda olmuştur. Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Askerî, Şâfiî'nin kitaplarını Rebî' b. Süleyman el-Murâdî ve Sadeî'den rivayet etti (Ebû Saîd İbn Yûnus, I, 458). Kendisinden kıraat derisi alanlar arasında Ahmed b. Muhammed el-Vâsrî, Abdullah b. Rebî' el-Malatî, Muhammed b. Rebî' el-Cîzî, İbn Huzeyme, Muhammed b. Cerîr et-Taberî gibi âlimler yer almaktadır. Ondandır rivayet edenler arasında ise Müslim b. Haccâc, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Hâtîm er-Râzî, Ebû Zûr'a er-Râzî, Bakî b. Mahled, Ebû Ca'fer et-Tahâvî, İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî gibi âlimler anılabilir. Sadeî hocası Şâfiî'nin tavsiyesi doğrultusunda kelâm tartışmalarına yanaşmadı ve daha çok hadis tahsiline önem verdi. Kendisinden yedi ay ilim tahsil eden hadis münekkidi İbn Ebû Hâtîm pek çok hadis imamının onu güvenilir bulduğunu ifade etmiş, kadılar yıllarca şahitliğine başvurmuştur. 27 Rebîülâhîr 264 (6 Ocak 878) tarihinde vefat eden Sadeî, Sadîf Mezarlığı'na defnedildi. Geç dönem tabakat müellifleri Karâfe'deki mezarının meşhur olduğunu belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Saîd İbn Yûnus, *Târîh* (nşr. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh), Beyrut 1421/2000, I, 10, 18, 23, 49, 51, 62, 84, 86, 118, 121, 131, 137, 194, 236, 429, 448, 458, 463, 477, 507, 513, 515, 529; II, 13, 17, 139, 156, 199, 243; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve ta'dîl*, IX, 243; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 99; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmecvûd), Beyrut 1426/2005, s. 658; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1994, VII, 249-254; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XII, 348-351, 561, 599-605; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 170-180; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, II, 406-407; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 440-441.

BİLAL AYBAKAN

SADER (الصدر)

Vedâ ya da ziyaret tavafını ifade etmek için kullanılan fıkıh terimi (bk. TAVAF).

SÂDIK EFENDİ, Âmâ

(bk. MEHMED SÂDIK EFENDİ).

SÂDIK HİDÂYET

(صادق هدایت)

(1903-1951)

Modern İran hikâyeciliğinin kurucularından, yazar ve çevirmen.

17 Şubat 1903'te Tahran'da doğdu. Edebiyat alanında isim yapmış bir aileye mensuptur. Babası İ'tizâdü'l-Mülk Hidâyet Kulı Han, Hidâyet kabilesinin kurucusu Rızâ Kulı Han Hidâyet'in torunudur. Sâdik Hidâyet, ilk öğrenimini Medrese-i İlmîyye'de ve orta öğrenimini Dârülfünun'da tamamladıktan sonra Tahran'daki Saint Louis Lisesi'nde okudu. 1925'te gittiği Belçika'da ve ardından Fransa'da inşaat mühendisliği okumaya başladı. Bu sırada Avrupa'nın önde gelen aydınlarıyla tanıştı. Ancak edebiyata olan ilgisi onu mühendislikten vazgeçirdi. 1930'da öğrenimini yarıda bırakarak İran'a döndü. Tahran'da Millî Banka, Pars Ajansı ve bazı şirketlerde kısa süreli görevler aldı. 1934'te Müctebâ Mînovî, Büzürg-i Alevî ve Mes'ûd-i Ferzad ile "Dörtler" (Reb'a) olarak bilinen edebiyat topluluğunu kurdu. 1936'da gittiği Bombay'da Pehlevî dilini ve Hint felsefesini öğrendi, ertesi yıl İran'a döndü. 1938'de İran müziğini Batılı standartlara göre yeniden düzenlemek için kurulan İdâre-i Mûsîkî-i Kişver'in sekreterliğine getirildi. Aynı zamanda *Mecelle-i Mûsîkî* dergisinin yayın editörlerinden oldu. 1945'te Özbekistan'ın Taşkent ve diğer bazı şehirlerine gitti.

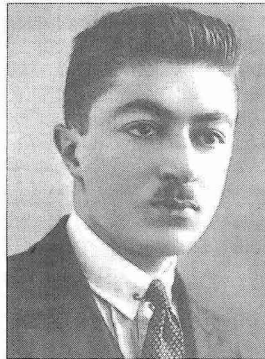
1940'tan sonra realist bir üslûpla hikâyeye yazmaya başladı. Hikâyelerini içeren *Seg-i Vilgerd* adlı eseri bu dönemin ürünüdür. Yazarlığının ikinci dönemindeki eserlerinde aşk ve mutluluğun her insanın hakkı olduğu, fakat gerçeğin böyle olmadığı düşüncesi hâkimdir. 1941-1947 yılları arasındaki yazıları siyasî bir muhteva taşır. Arkadaşları Tudeh Partisi çevresindedir ve yazı yazdığı dergiler de sol ideolojiyi temsil ediyordu. Ancak zamanla yaptığı sert

eleştirilerden sonra o çevreyle ilişkisini kesti. 1950 yılı sonlarında Paris'e gitti. Dört ay sonra içine düştüğü psikolojik bunalımın ardından 9 Nisan 1951'de evinde intihar etti ve Père Lachaise Mezarlığı'na gömüldü.

Hikâyeci, romancı, halkbilimci, oyun yazarı, denemeci, araştırmacı, çevirmen ve ressam olan Sâdik Hidâyet, İran'daki hayatı gerçekçi bir görüşle yansıtan eserlerinde yalın ve ustalıklı bir dille toplumun en çok ezilen insanların dramını anlatır. Kahramanları sıkıntı çekenler, köylüler, işçiler, öğretmenler ve kadınlardır. İnsan sevgisi belirgin özelliklerinden biri olarak onun eserlerinde açıkça görülür.

Hem Doğu hem Batı etkisinde kalan Sâdik Hidâyet, eserlerini Farsça'ya çevirdiği Çehov Anton Pavloviç ve Franz Kafka'nın yanı sıra Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant ve Dostoyevski'den etkilenmiştir. Doğu'da ise hikmet dolu veciz rubâîlerini okuduğu Ömer Hayyâm'ı geçmişin en sevilen ve sözü en ölçülü şairi olarak kabul etmiştir. Sâdik Hidâyet'in dili eserlerinde farklılık gösterir ve yer yer Farsça sentaks kurallarına uymaması çevirmenler için sorun oluşturur. Fransız, İngiliz, Alman, Türk, İtalyan ve Çekoslovak dillerine tercüme edilen eserlerinden seçmeler Rusça'ya çevrilerek iki defa basılmış, eserleri ayrıca Gürcü, Tacik, Özbek ve Estonya dillerine çevrilmiştir. Sâdik Hidâyet basılmamış roman ve hikâyelerini ölümünden önce yok etmiştir.

Eserleri. Hikâyeleri: *Zinde Begûr* (Tahran 1309 hş.; trc. Mehmet Kanar, *Diri Gümülen*, İstanbul 1995); *Sâye-i Mogûl* (Tahran 1310 hş.); *Se Katre Hûn* (Tahran 1311 hş.); *Sâye-i Rûşen* (Tahran 1312 hş.); *'Aleviyye Hânûm* (Tahran 1312 hş.); *Vağ-vağ-i Sâhâb* (Tahran 1313 hş.); *Bûf-i Kûr* (Bombay 1315 hş.; trc. Behçet Necatigil, *Kör Baykuş*, İstanbul 1977); *Seg-i Vilgerd* (Tahran 1321 hş.); *Velingârî* (Tahran 1323 hş.); *Âb-ı Zindegî* (Tahran 1323 hş.); *Hâcî Âkâ* (Tahran 1324 hş.); *Ferdâ* (Tahran 1325 hş.); *Tûp-i Mürvârî* (Tahran 1327 hş.). **Oyunları:** *Pervîn Duhter-i Sâsân* (İsfahan 1309 hş.); *Mâziyâr* (Tahran 1312 hş.); *Efsâne-i Âferîneş* (Paris 1325 hş.). **Diğer Eserleri:** *Rubâ'îyyât-ı 'Ömer Hayyâm* (Tahran 1302 hş.); *İnsân ve Hayyân* (Tahran 1303 hş.); *Destân-ı Merg* (Berlin 1305 hş.); *Fevâ'id-i Giyâhârî* (Berlin 1306 hş.); *Hikâyet-i bâ Netîce* (Tahran 1310); *İsfahân Niş-ı Cihân* (Tahran 1311 hş.); *Nirengistân* (Tahran 1312 hş.); *Terânehâ-yı Hayyâm* (Tahran 1313 hş.; trc. Mehmet Kanar, *Hayyâm'ın Teraneleri*, İstanbul 1999); *Der Câde-i Nemnâk* (Tahran 1346

Sâdik Hidâyet

hş.). **Pehlevîce'den Tercümelere:** *Kâr-nâme-i Erdeşîr-i Pâbakân* (Tahran 1315 hş.); *Guceste-i Ebâlîş* (Tahran 1319); *Şehris-tân-hâ-yı İrân* (Tahran 1321 hş.); *Güzâ-reş-i Gümân Şiken* (Tahran 1322 hş.). Sâdık Hidâyet'in Fransızca'dan yaptığı çeviriler Farsça dergilerde yayımlanmış, bunun yanında *Mecelle-i Mûsîkî*, *Peyâm-ı Nev* ve *Sûhan* dergilerinde birçok makalesi çıkmıştır (eserleri için ayrıca bk. Âryanpûr, s. 421-424).

BİBLİYOGRAFYA :

V. Monteil, *Sadeq Hedayat*, Tahran 1952; D. Komissarov, "Sâdık Hidâyet Nevîsende-i ber-Ceste-i İrân-ı Mu'âşır", *Mélanges d'Orientalise Offerts a Henri Massé*, Téhéran 1963, s. 63-73; Rahim Bağdatçı, *Sadık Hidâyet ve Eserleri*, İstanbul 1970; Abdül Ali Destgâyb, *Naqd-ı Âşâr-ı Sâdık Hidâyet*, Tahran 1972; H. Katouzian, *Sadeq Hedayat: The Life and Legend of an Iranian Writer*, London 1991; a.m.f., "Hedayat, Sadeq", *Elr.*, XII, 121-135; M. Ca'fer Yâhakkî, *Çün Sebû-yi Teşne*, Tahran 1374 hş., s. 198-199; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-ı Mâ*, Tahran 1376 hş., s. 333-429; Oğuz Demiralp, *Kör Okur: Sadık Hidâyet Üzerine Kör Baykuş Merkezli Okuma Denemesi*, İstanbul 2001; Hasan-ı Mîr Abidîni, *İrân Öykü ve Romanının Yüz Yılı* (trc. Derya Örs), Ankara 2002, I, 64-86, 139-143, 155-161; M. Mohandessi, "Hedayat and Rilke", *Comparative Literature*, XXXIII/3, London 1971, s. 209-211; D. Lashgari, "Absurdity and Cretion in Work of Sadeq Hedayat", *Ir.S.*, XV/1-4 (1982), s. 31-52; M. Simidchieva, "The Nightingale and the Bilind Owl: Sâdık Hidâyat and the Classical Persian Tradition", *Edebiyât: The Journal of Middle Eastern Literatures*, V/2, Amsterdam 1994, s. 247-277; Mehmet Kanar, "Sadık Hidâyet ve Ölüm", *Adam Öykü*, sy. 10, İstanbul 1997, s. 75-77; a.m.f., "Eserlerinin Işığında Sadık Hidâyet", *Kitaplık*, sy. 50, İstanbul 2001, s. 283-289; Munibur Rahman, "Hidâyat, Sâdık", *EP* (İng.), III, 352.

SAİME İNAL SAVI

SÂDİK MEHMED EFENDİ, Sadreddinzâde (ö. 1121/1709)

Osmanlı şeyhülislâmı.

16 Cemâziyelevvel 1040'ta (21 Aralık 1630) doğdu. IV. Mehmed devri ulemâsından Sadreddinzâde Feyzullah Efendi'nin oğludur. Uzun Hasan Efendi ve Kürd İshak Efendi'den ders gördükten sonra Karaçelebizâde Mahmud Efendi'nin derslerine girdi ve ona intisap ederek mülâzemet aldı. Ardından öğretim hayatına başlayarak bazı medreselerde ders verdi. 40 akçelik medreseden mâzul iken Şâban 1067'de (Mayıs-Haziran 1657) yeni açılan Ahmed Kethüdâ Medresesi'ne hariç derecesiyle müderris tayin edildi. Zilkade 1072'de (Haziran-Temmuz 1662) Kovacık Dede Medre-

sesi'ne geçti. Şâban 1074'te (Mart 1664) Papasoğlu, Muharrem 1075'te (Ağustos 1664) Kadı Abdülhalim, Muharrem 1076'da (Temmuz-Ağustos 1665) Şeyhülislâm Hüseyin Efendi, Rebülevvel 1079'da (Ağustos 1668) Hâfız Paşa, Rebülâhîr 1081'de (Ağustos-Eylül 1670) Hayreddin Paşa medreselerine ve Zilhicce 1081'de (Nisan 1671) Sahn-ı Semân medreselerinden birine müderris oldu. Muharrem 1083'te (Mayıs 1672) Beşiktaş Sinan Paşa, Safer 1085'te (Mayıs 1674) Gevherhan Sultan, Şâban 1086'da (Ekim-Kasım 1675) Hâkâniyye-i Vefâ medreselerine, Şevval 1089'da (Kasım-Aralık 1678) Süleymaniye Dârülhadisi'ne tayin edildi.

Daha sonra kadılık mesleğine geçerek Rebülâhîr 1091'de (Mayıs 1680) Halep kadılığına gönderildi. Receb 1092'de (Temmuz-Ağustos 1681) bu görevinden ayrıldı. Receb 1096'da (Haziran 1685) Kahire kadısı oldu ve bir buçuk yıl burada görev yaptı. Şevval 1099'da (Ağustos 1688) Edirne pâyesi ilâvesiyle Gemlik ve Bayındır kazaları kendisine arpalık verildi. Receb 1101'de (Nisan 1690) Mekke-i Mükerrreme pâyesini alarak ikinci defa Kahire kadılığına tayin edildi. Zilkade 1102'ye (Ağustos 1691) kadar burada bulundu ve mâzuliyet döneminde Uzuncaova Hasköyü Gümülcine kazası arpalık olarak verildi.

Şâban 1104'te (Nisan 1693) Anadolu kazaskeri, Şevval 1105'te (Haziran 1694) Rumeli kazaskeri oldu. 28 Şevval 1105'te (22 Haziran 1694) Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamına getirildi. Şeyhülislâmlığı sırasında II. Ahmed vefat edip yerine II. Mustafa padişah olunca durumu sarsıldı. Yeni padişah, hocası Seyyid Feyzullah Efendi'yi Edirne'den İstanbul'a davet edince Feyzullah Efendi'nin şeyhülislâm olacağı ve kendisinin nüfuzunun kırılacağı korkusuna kapılan Sadrazam Sürmeli Ali Paşa, çeşitli bahaneler ileri sürerek Sâdık Mehmed Efendi'yi 4 Şâban 1106'da (20 Mart 1695) görevden aldirıp Rumeli Kazaskeri İmam Mehmed Efendi'yi şeyhülislâm tayin ettirdi (Râşid, II, 312-313).

Sâdık Mehmed Efendi, kısa süren bu ilk şeyhülislâmlığının ardından kendisine tahsis edilen arpalıklarıyla geçindi. Bafra, Midilli ve Kuşadası kazaları, ardından Midilli yerine İslimye kazası verildi. İslimye daha sonra İstanköy'e çevrildi. 1705'te burası Tatarpazarı kazası arpalığı ile değiştirildi. On iki yıl kadar Fındıklı'daki evinde uzlete çekilen Sâdık Efendi, yaşlılığını ileri sürüp mazeret bildirmesine rağmen 27 Şevval 1118'de (1 Şubat 1707) yetmiş sekiz yaşın-

da iken III. Ahmed tarafından ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi. Rebülevvel 1119'da (Haziran 1707) kendisine Manisa kazası arpalığı tahsis edildi. Yaşlılığı sebebiyle bu ikinci görevinde herhangi bir iş görmedi. III. Ahmed'in kızı Hatice Sultan'ın cenaze namazını yanlışlıkla bayram namazı gibi her tekbirde ellerini kaldırıp kırdırması bahane edilerek 2 Zilkade 1119'da (25 Ocak 1708) azledildi (a.g.e., III, 238). 8 Ramazan 1121 (11 Kasım 1709) tarihinde vefat etti (a.g.e., III, 307-308) ve Fındıklı Camii hazîresine defnedildi. Osmanzâde Ahmed Tâib ölümüne, "Cennetü'l-me'vâ ola Sâdık Efendi'ye makam" (1121) mısraları tarih düşürmüştür. Bilgili, ilim adamlarıyla sohbetbe önem veren, tarikata meylli bir âlim olup üç dilde şiir yazdığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 313-315; Râşid, *Târîh*, II, 254, 312-313; III, 238, 307-308; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 77-78; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 495; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 488; IV/2, s. 457, 458; Danişmend, *Kronoloji*², V, 132, 135.

MEHMET İPŞİRLİ

SÂDİK MEHMED EFENDİ, Sakızı (ö. 1059/1649'dan sonra)

Osmanlı âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Babasının adı Ali olup nisbesinden Sakız adasına doğduğu anlaşılmaktadır. *Şurretü'l-fetâvâ* adlı eserinde verdiği bilgiye göre Sakız Mahkemesi'nde kâtiplik (Furat, sy. 13 [2006], s. 136) ve Kütahya'da kadılık (Özen, III/5 [2005], s. 366) yaptı. Kendisine nisbet edilen *en-Nevâdirü'l-fukhiyye*'yi Kudüs kadılığı esnasında telif ettiği belirtilirse de mukaddimede yer alan ifadeler göre bu eser isim benzerliği bulunan bir başka müellife aittir (aş.bk.). Sâdık Mehmed Efendi'nin vefat tarihi de kesin şekilde bilinmemekte, *Şurretü'l-fetâvâ*'yı yazdığı 1059 (1649) yılını bazı kaynaklar ölüm tarihi olarak vermektedir. Carl Brockelmann ile Bursalı Mehmed Tâhir ise vefat tarihini 1099 (1688) diye kaydeder. Ancak 1059'un eserin ferâğ tarihi ve 1099'un istinsah tarihi olduğu, bunların ölüm tarihleriyle karıştırıldığı anlaşılmaktadır (Furat, sy. 13 [2006], s. 135).

Şurretü'l-fetâvâ Hanefî fıkıh kitaplarından derlenen, fıkıh meselelerinin nakilleriyle birlikte aktarıldığı bir fetva mecmuasıdır. Müellif eserin mukaddimesinde gençlik yıllarından itibaren fıkıhla meşgul olduğunu, hâkimlere kolaylık sağlamak ve hal-